

РОЗВИТОК ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПЕРУКАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

2.1. ПЕРУКАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Перозривна стилістична єдність мистецтва усіх видів — відмінна риса будь-якої епохи. Не обминула ця риса і середніх віків. Розглядаючи моду як вид мистецтва середньовічної Західної Європи, можна дослідити її розвиток протягом віків.

Середні віки — важливий етап у розвитку світової культури. В Західній Європі це епоха традицій і заборон. Середньовіччя має три етапи свого становлення: «дитинство» — дороманський період, V–X ст.; «юність» — романський період, X–XIII ст.; «зрілість» — готичний період, XIII–XV ст.

Церква на початку V ст. стала великим землевласником за рахунок конфіскованих володінь язичницьких храмів, купівлі земель та дарунків побожних людей. Царська та духовна влади на той час були пов'язані між собою. Освіта й культура підкорялись інтересам правлячої верхівки. Культура раннього середньовіччя розвивалася паралельно зі становленням феодалізму в нових державах Західної Європи X–XIII ст. (Італія, Німеччина, Франція, Англія, Іспанія та ін.).

Одним із постулатів церкви став постулат про «гріховність» людського тіла, яке віднині є не предметом споглядання і гордості, а витоком та вмістилищем «гріха». У побуті переважав довгий мішкоподібний одяг, що приховував природні форми тіла, а волюти, яке церква проголосила ознакою і символом спокуси та гріха, закривали різноманітні покривала й глухі ковпаки. Закриття волосся символізувало підкореність жінок чоловікам, а розпушення стало ознакою гріхопадіння. Але в ранньому середньовіччі та сама церква бачила у вільно спадаючому волоссі дівчат символ не так гріхопадіння, як духовної чистоти і цнотливості, а в період пізнього середньовіччя змушена була змиритися з такими заходами у королев як з ознакою станових привілеїв.

За часів династії Меровінгів (481–751 рр.) жінки носили волюти, яке вільно спадало, й нічим його не закривали. В урочистих випадках вони прикрашали волосся вузькими металевими обручами, золотими, обручами, квітами і стрічками. Жінки також

зав'язували волосся на потилиці за римською модою або ж прикривали його хустинами.

Для моди V–IX ст. характерні спрощення форм, відносно прості тканини. Шовк був доступним лише знаті. Одяг шили довгим, до землі. Християнська церква була задоволена: гріховне тіло людини закривалося, світський одяг став майже таким, який носили ченці. Зачіска як частина туалету відіграла дуже важливу роль. Довге волосся залишалося найліпшою прикрасою чоловіків германського племені, знаком незалежного стану. За часів королів-конунгів його закручували високо над головою, зав'язували у «хвіст», розпускали по плечах і спині. Бороди розділяли на пасма та перев'язували вовняними або золотими нитками. У VIII–XI ст. волосся то підстригали «кружком» й завивали хвилями, то знову відрощували і робили «хвіст» на потилиці.

До волосся ставилися шанобливо й боязко, як до мало не найціннішого, чим володіла людина. Не можна було без потреби торкатися чужого волосся, азартно хапатися за нього у бійці, викидати зрізане волосся (його слід було закопати у землю, тобто захоронити). За деякі злочини людей карали, обрізуючи волосся повністю або частково — насильно голили чаклунів і зрадливих дружин. Разом із тим пасмо волосся дарували друзям та коханим; волосся також офіційно дарувалося васалом сюзерену, присвячувалося Богові при вступі у монастир. У деяких монастирях зрізане волосся берегли, а з часом померлого ченця чи монахиню ховали разом з їхнім волоссям, прив'язаним до пояса.

З волосся робили амулети, сплітали вигадливі ланцюжки й обручки. Мода на такі «реліквії» виявилася досить стійкою; навіть у XIX ст. локони носили у медальйонах та робили із них прикраси. Зачіски доповнювали діадемами з тканин й вінками, які плели з дрібних малъв, маргариток, барвінку, волошок. Дівчатам, яких у середньовіччі вважали за земних янголів, слід було ходити простоволосими, з квітами і стрічками на голові. В усіх без винятку християнських народів така зачіска символізувала цнотливість. Жінки заплітали й закручували волосся, заколювали довгими шпильками, прикривали маленькими шапочками-скуфейками, хустками і вуалями. Блискучі обручі із срібла й міді, царські золоті вінці із смарагдовими очками і шовкові діадеми надівали на матер'яні головні убори.

Чоловічі зачіски доби раннього середньовіччя в Західній Європі, як і одяг, були тісно пов'язані із візантійськими та «варварськими». Чоловіки доглядали своє волосся. У VI–VIII ст. серед германців, особливо представників цинівної верхівки, переважав звичай носити довге волосся. Його пов'язували тасьмою або надівали обруч. Подібні зачіски носили з невеликим чубком,

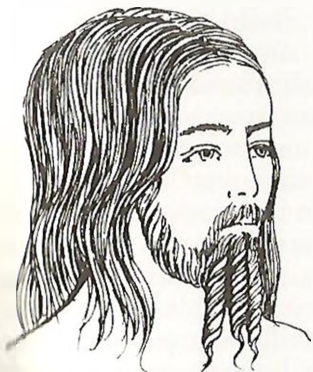

Рис. 2.1. Борода, закручена в локони

Рис. 2.2. Провансальська зачіска кінця ранньофеодального періоду

який формували з окремих пасом. Пізніше волосся розділяли на прямий проділ. У цей період зустрічались і підкорочені зачіски. Волосся доходило до мочки вуха або ж вуха були повністю відкриті. Розчісували волосся від маківки у всі боки. На чоло спускали короткий чубчик. Протягом усього раннього періоду середньовіччя зачіски з довгого та короткого волосся чергувалися. Доповненням до зачісок були вуса, що звисали вздовж рота. Їх носили з борідкою або без неї. З початку раннього середньовіччя і до VIII ст. зберігався кельтський, а потім франкський звичай голити бороди й відщувати вуса, зав'язувати волосся у «хвіст». Звичай голитися поширювався все більше, але вуса не зникали. З X ст. стали популярними бороди, доповнені вусами. Бороди мали конусоподібну, овальну форми або форму лопатки. Знатні чоловіки закручували бороди в локони (рис. 2.1).

Таке оформлення борід було найпопулярнішим наприкінці ранньофеодального періоду. До цього ж періоду можна віднести моду на зачіски, що були відомі ще «варварським» племенам (провансальська зачіска — голені скроні і тім'я, а від маківки до потилиці довге волосся, що спускалося до плечей і нижче; рис. 2.2).

Норманська зачіска мала, навпаки, голену потилицю, а звернувшись на тім'я та скронях, залишали шапку волосся (рис. 2.3). Наприкінці раннього періоду середньовіччя ці дві зачіски носила переважно знать.

Ченці, католицькі священники залишалися вірними зачісці «тонзура» з вистриженою по колу маківкою, яку часто прикривали маленькою шапочкою. Тонзура була символом зречення від світських справ, наближення до Бога.

Наприкінці ранньофеодального періоду з'явилася зачіска з голеною головою і залишеним на маківці невеликим пасмом волосся. Воно дуже нагадувала український «оселедець».

Рис. 2.3. Норманська зачіска раннього періоду середньовіччя

Доповненням до зачісок у чоловіків спочатку були лобні пов'язки, а потім серед знаті почали з'являтися невеликі шапочки з тканини, що нагадували фригійські ковпаки, невеликі берети з околицями, круглі шапочки. Серед простолюду універсальним головним убором був капюшон. Королі носили корони з хрестами, прикрашені стилізованими узорами, коштовним камінням. До прикрас у чоловічій моді раннього середньовіччя можна віднести фібули, пряжки, ланцюжки, персні, які з кованих «варварського» типу поступово щетворювалися на справжні витвори мистецтва. До релігійних прикрас належать хрестики, іконки на ланцюжках.

У ранньофеодальному періоді формується образ середньовічного лицаря. Він був одягнений у панцир із нашитими залізними пластинами квадратної, ромбоподібної, круглої форм або з кільцями, нашитими рядами у вигляді луски. Доповнювали панцир шоломом. На штани кріпили також металеві пластини, до взуття — шпори. Доповненнями лицарського одягу були щит і спис. Сміливий лицар став ідеалом чоловічої краси.

У середньовічній жіночій моді на зачіски церква переслідувала відкрите волосся. Тому його прикривали вуалями, сітками, спеціальними пеналами, складними головними уборами. Розпущене волосся, як ознаку незайманості, носили лише незаміжні дівчата. Не сховане головним убором волосся у жінок церква вважала «спокусою сатани», «хвостами диявола».

Наперекір диктату церкви довге, розплетене волосся на «варварську» манеру, крім дівчат, носили й деякі жінки. У такому разі волосся підтримували обручем. Заміжні жінки укладали волосся в гладеньку зачіску. При цьому коси обкручували навколо голови або закручували на потилиці. Іноді тугі пучки волосся у вигляді валика укладали вздовж потилиці. Носили зачіски з переплетених стрічками жмутів волосся, що спускалися з обох боків уздовж тіла (рис. 2.4).

Відомі зачіски, коли жінки заплітали з боків коси, а потім уклали їх горизонтально від скронь до потилиці. Наприкінці ранньофеодального періоду, у зв'язку із захопленням «лицарською» модою, у жінок з'явилася зачіска під назвою «лицарська коса» (рис. 2.5). Більшої популярності ця зачіска набула в наступному романському, періоді середньовіччя.

У IX ст. модними стали хустки, подібні до покривал. На візантійську маперу зверху на хустку жінки у вигляді прикрас надягали пов'язки, обручі, діадеми. Знатні дами носили короноподібні головні убори, прикрашені церковною символікою у вигляді хрестів. Хоча багаті жінки й прикрашали головні убори коштовностями, у цей період використання прикрас було обмеженим. На думку духовенства, прикрашати себе було справою не від Бога.

Новий етап середньовіччя, що увійшов в історію як романський період, позначений зростанням міст, розквітом архітектури, торгівлі. Романська архітектура характеризується спорудами суворо оборонного призначення. Це замки феодалів, церкви, монастирі з товстими стінами. Основні риси стилю — спокійні, монументальні форми, чітка конструкція, стримане застосування декору. В XI ст. поширився вплив Франції як країни високої культури. Життя стало менш замкненим. Але могутність церкви продовжувала зростати. Характерною рисою романського періоду стали також хрестові походи.

Особливого розвитку в цей період набуло перукарське мистецтво. Помітними стали зміни в жіночому та чоловічому одязі. У XII ст. з'явилися цехи перукарів, які об'єднали перукарів. Роботи було багато. Однак під час хрестових походів багато лицарів присягалися не стригти волосся. На основі професії цирюльника з'явилася нова — фельдшер, тобто польовий перукар (*feld* — поле, *schere* — стригти). Фельдшери йшли з лицарями на війну, але замість того, щоб стригти волосся, частіше подавали першу допомогу пораненим. Анатомічні знання дозволяли їм освоїти цю нову і важливу професію.

Рис. 2.4. Зачіска з переплетених стрічками жмутів волосся

Рис. 2.5. Зачіска під назвою «лицарська коса»

Оформлення борід і вусів досягло особливого розвитку в містах. Вуса носили практично всі чоловіки, їхні форми були різноманітними. Іноді вони стирчали вгору або в боки. Щоб справити відповідне враження на суперника, вуса завивали, збивали, начісували на щоки, причому кінці стирчали догори (вуса «бровадо»). У Франції моду на вуса та бороди диктували, як правило, королі, а придворні наслідували їх, поширюючи певні модні форми борід і вусів.

Були й особливі форми укладання (носіння) борід. У XII ст. борода, випущена зверху лат, сприймалася як виклик ворогу. Бороду ворога використовували і для захватів, кидків, проведення больових прийомів. У німецькому епосі «Сага про Нібелунгів» розповідається, що коли карлик Альбрехт, який охороняв скарби Нібелунгів, розбив Зіґфриду щит, той виконав борцівський прийом, сховивши його за бороду.

Хрестові походи внесли великі зміни в моду середньовічної Західної Європи. Воїни, які поверталися з хрестових походів, везли з собою багато дивовижних речей та нових ідей. Хрестоносці бачили чоловіків, одягнених у легкий практичний одяг, і жінок... у штаних. Перший, поки ще несміливий, крок проти церковних настанов виявився в тому, що з-під одягу почали з'являтися ноги. А потім вже нічого не могло зупинити «революцію»: «сатана моди» видерся на волю, і всю Західну Європу охопила така лихоманка моди, якої ще не знала історія.

У XII ст. чоловічі зачіски робили переважно з коротко підстриженого волосся над чолом, часто з окремо закручених пасом, що пучками спадали донизу, формуючи своєрідний чубчик. На потилиці відрощували досить довге волосся, його підв'язували пов'язкою або шнурком. У цей період чоловіки — представники панівної верхівки — наносили на бороди віск, розділяючи волосся на окремі пасма (рис. 2.6). Бороди завивали в локони, заплітали у них золоті нитки. Довжина борід була різноманітною, як і їхня форма. Однак борода завжди була широкою й починалася від щік.

У XIII ст., в період найвищого розвитку романтичного «культу жінки», деякі франти відрощували довге волосся, завивали його в локони і навіть прикріпляли до зачіски пакручені штучні пасма. Серед знаті у XIII ст. поступово зникли бороди та вуса, обличчя почали голити. Бороди і вуса продовжували носити в колах найвищої знаті та серед простого народу. Волосся бороди і вусів красиво завивали, підстригали та фарбували хною.

Жіпочий образ у романський період також змінився. Жінки стали сміливішими. Один із проявів сміливості — використання парфумів. Дами користувалися пудрою, помадою, туалетною водою з троянд, ефірними оліями, завезеними із східних країн, духами

Ще в ранньому середньовіччі використання парфумів дозволяли собі лише церковники; у побуті ж парфуми були заборонені «для уникнення спокуси». Про них в Західній Європі забули надовго. І тільки з початком хрестових походів лицарі стали привозити додому спеції, мішечки з духмяними порошками. Парфумовані олії почали використовувати для змазування тіла. Грубий, схожий на монастирське вбрання, одяг поступово змінився на гарні шати, що підкреслювали фігуру.

Рис. 2.6. Борода у чоловіків у XII ст.

Жінки продовжували носити «лицарські коси». Вони мали багато варіантів. Особливо популярними «лицарські коси» були в період культу Прекрасної дами. Волосся переплітали стрічками з шовку, тонкої шкіри, смужок тканин. На скронях заплітали одну чи дві коси з кожного боку або формували пучки — влітали стрічки, вставляли штучні пасма і таким чином подовжували коси майже до підлоги. Якщо плели по косі з кожного боку, то їх додатково переп'язували між собою стрічкою. Такі ж коси заплітали й на потилиці. В цьому разі вони спускались уздовж спини, підкреслюючи красу жіночої фігури.

У середні віки, якщо жінка була невірною своєму чоловікові, то святилище міг привселюдно зістригти їй волосся на голові. Молитим вважався золотавий (не рудий) колір волосся у жінок. Він був символом невинності. «Золотокоса» в той період означала «обрава». Разом із тим церква вважала, що неприродний колір волосся — це від сатани, знак спокуси. Якщо помітили, що жінка фарбує волосся, її могли навіть спалити, звинувачуючи у чаклунстві. Але жінки, порушуючи заборону церкви, фарбували волосся підварами чи настояями з різних трав.

Зачіски і головні убори X–XIII ст. були досить різноманітні. Проте з моди не виходили і зачіски попереднього періоду. Жінки й далі укладали заплетене в коси волосся навколо голови з висхідної обідка. Іноді на скронях укладали горизонтальні ряди, складили в кіс, джгутів або тонких валиків, підтримуваних стрічками. Особливої популярності набули зачіски «равлик», «баранячий рог» (рис. 2.7). У першому випадку волосся поділяли прямим розділом від чола до потилиці, на скронях збирали в пучки, переплітаючи разом із стрічкою в джгут і закручуючи по колу на скронях. Жінки панівної верхівки прикрашали такі зачіски намистом із перлів, коштовним камінням. У другому випадку замість

a

б

Рис. 2.7. Зачіски «равлик» (а) і «баранячий ріг» (б)

Церква й надалі переслідувала жінок, які носили відкрите волосся. Жінки вигадують новий спосіб прикриття волосся: голову перев'язують «барбетами» — довгими, широкими смугами, що нагадують шарф (рис. 2.9).

З одного боку, волосся начебто було прикрите, з другого — зачіску все ж можна було побачити. Щоб закрити шию, надягали спеціальний шарф — «горж». Він був високим, іноді вище рівня вух (рис. 2.10).

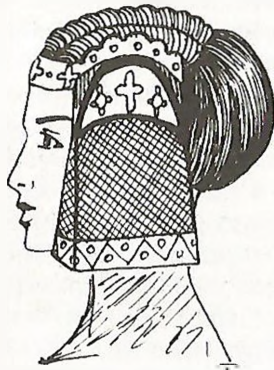

Рис. 2.8. Зачіска з «темплетами»

джгутів заплітали коси і також по колу закручували на скронях.

На межі романського й готичного періодів з'явилася зачіска з «темплетами». На тім'ї до маківки робили прямий проділ, розчісували волосся на скроні. З обох боків заплітали три-чотири кіски, які обрізали на рівні підборіддя або підгортали всередину. Це й були «темплети». На потилиці волосся зачісували догори і формували зверху невеликий вузол.

Пізніше «темплети» почали вкладати в спеціальні сітки, футляри, пенали (рис. 2.8). Таке оформлення зачіски зустрічалося серед знатних жінок. Коли закривали кіски, жінки змінювали оформлення зачіски зверху. На тім'ї тепер робили декілька вертикальних рядів і укладали волосся джгутами.

Наприкінці романського періоду посили зачіску з петлями: волосся ділили на прямий проділ, з кожного боку його зачісували догори, заплітаючи кіски, які потім укладали у вигляді петель.

У XIII ст. настає третій період середньовіччя — *готичний*. Розвиток стилю готики належить до останнього періоду середньовіччя і пов'язаний із зростанням вільних міст, зміцненням цехових організацій майстрів, розвитком торгівлі та зародженням нового класу міського населення — бюргерів. У той же час панували «велика інквізиція», лютувало аутодафе (спалювання на вогнищі людини, звинуваченої в чаклунстві або проголошеної еретиком). У процесі боротьби різні

суспільних сил зароджувалися нові форми, нове мистецтво, новий стиль.

Готична мода знаменувала собою «золоту осінь» середньовіччя, яка принесла багатий урожай творчих напрямів і досягнень у розвитку мистецтва. В XIV–XV ст. у мистецтві переважали стрімкі, загострені готичні форми, що знайшло відбиття і в моді. У чоловіків з'явилися загострені догори і валикоподібні капелюхи, ковпаки, драпіровані шаперони, великих розмірів циліндри, невеликі за розмірами із вилогами шапочки, прикрашені пір'ям; взуття стає гостроносим.

У моду ввійшли довгі загострені вуса, загострена борода (рис. 2.11).

Чоловіки носили довге волосся, закручуючи його кінці догори, що надавало зачісці дзвоноподібної форми. Зустрічалися зачіски з волосся помірної довжини, рівенью підстриженого на потилиці; на чоло випускали прямий короткий чубчик. У чоловічих зачісках з'явилися прямі проділи. Так виник новий естетичний образ людини (рис. 2.12).

У період пізньої готики можна було зустріти чоловіків, які коротко підстригали волосся, а на потилиці й скронях навіть носили. Така зачіска дуже нагадує українську «від горщик».

Після хрестових походів на Схід одяг, жіночі убори й аксесуари почали прикрашати перлами. З'явився звичай вишивати перлами.

Жінки готичних часів намагалися виглядати слабкими, млявими, худорлявими. Представниці знаті носили глибоке декольте. Модними вважалися маленькі, високо підняті, круглі груди, які для більшого ефекту прикривали легкими тканинами.

Вітання XIV і особливо в XV ст. місце серед жінок займають головні убори. Їхня краса і незвичайність форм захопили наступне покоління. Головні убори заможних жінок відзначалися не тільки різноманітністю, а й величезними розмірами.

Рис. 2.9. Зачіска з «барбеттами»

Рис. 2.10. Високий шарф «горж»

Рис. 2.11. Форми борід і вусів (XIV–XV ст.)

Рогоподібні головні убори мали горизонтальне розташування (рис. 2.13). Щільно набиті тканиною, вони нагадували роги, пришиті до спеціального ажурного канелюшка.

Такі капелюшки могли мати в своїй основі сітку, рясно прикрашену перлами, коштовним камінням, золотими нитками або просто вишивкою. Зверху на «роги» кріпили вуаль.

Не менш популярними були V- та серцеподібні головні убори, також багато прикрашені різними аксесуарами. V-подібні форми розходилися від центру в боки (рис. 2.13 в). Вони були спрямовані по-різному: одні стирчали горизонтально, як роги бика; другі піднімалися догори й загинались убік і назад; треті розвертались у боки під кутом. Відстань між кінцями «рогів» іноді сягала одного метра, а висота — п'ятдесяти сантиметрів.

На основі подібних форм з'явилася так звана «цукрова голова» — головний убір, що нагадував за формою гарбуз. Він також рясно прикрашався і доповнювався вуаллю (рис. 2.13 з). Найпопулярнішим і найекстравагантнішим у період готики був «енен» — конусоподібний ковпак (рис. 2.13 д). Спочатку це були невисокі за формою ковпаки з відрізаними верхівками. Поступово їх висота зроста майже до шістдесяти сантиметрів. Шили «енени» з жорсткої тканини, твердих матеріалів, які потім обтягували полегшеними тканинами. До них кріпили тонкі вуалі — «омюзі», які або просто накидали на ковпаки-енени, або драстрували, випускали на обличчя, або склали у вигляді «метелика», іноді навіть подвійного. Коли носили такі головні убори, на чоло часто випускали тонке пасмо волосся чи кіску, укладаючи її півмісяцем. Були «енени» зі стрічкою (частіше чорною), що звисала з обох боків уздовж обличчя. Довжина вуалі, яка кріпилася до головних уборів, залежала від соціального стану жінки.

Рис. 2.12. Чоловіча зачіска з прямим проділом

В народі жінки обмежувалися хустинками, які вони намагалися також драпірувати. Характерною рисою моди було високо відкрите чоло (рис. 2.13 е).

Використання прикрас та оздоблення одягу залежали від суспільного становища жінки. Знатні жінки прикрашали одяг хутром, багатою вишивкою, носили рукавички, гарні пояси. Серед ювелірних прикрас переважали ланцюжки, сережки, персні. Часто сережки були відсутні, тому що головні убори або зачіски закривали вуха.

Тільки в добу пізньої готики, на межі Відродження, під впливом італійської моди у заміжніх жінок з'явилися відкриті зачіски.

Час середньовіччя є унікальним, найдовшим в історії людства після Різдва Христового. Ця епоха поєднала багато народів, дала життя новим державам, стала основою для розвитку нових політичних, економічних, культурних та естетичних напрямів.

Рис. 2.13. Жіночі головні убори кінця XIV ст.:

а — з вушними на скронях; б — рогоподібний; в — V-подібний; г — «цукрова шапка»; д — конусоподібний ковпак «енен»; е — «енен» зі стрічкою

2.2. ПЕРУКАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

В історії суспільного життя, культури і мистецтва після середньовіччя надзвичайно прогресивним етапом стала доба Відродження (Ренесанс). Це була епоха географічних відкриттів, інтенсивного розвитку міст, що формувалися за принципом самоврядування. Це був період формування націй, ламання старих феодальних відносин, період формування нового світогляду, нової гуманістичної культури.

У супереччю релігійному диктату культура доби Відродження, звертаючись до античних джерел, стверджувала земне життя, ушляхетлювала людину як особистість. У ній зародилося поняття «гуманізм». Стверджуючи свої права, на перший план вийшла людина. Викликали захоплення її всебічний розвиток, духовна та фізична краса.

Ренесанс у перукарській справі. В перукарському мистецтві домінували витонченість і вишуканість: чубчики, завивка від хвилястої до дрібної крутої. Стрижки різних видів поєднувалися з крутою завивкою на папільйотки. Великого значення надавали догляду за бородою та вусами, головною умовою краси яких був рівномірний колір. Так, з появою першої сивини бороду повністю фарбували в світлий колір, іноді з блакитним відтінком. Жіночі зачіски були більш декоративними, вигадливими та індивідуальними — у них відображалися смак і фантазія перукарів. Використовували штучні коси, для них італійські майстри придумали спеціальний футляр з білого шовку, обмотаний білою стрічкою навхрест.

Італія раніше за інші держави й найповніше пережила добу Відродження. Мілан, Венеція, Палермо, Генуя та інші великі міста цієї країни стали центрами ремесел, банківської справи, виробництва, мистецтва, моди. Центром ранньої моди Ренесансу вважається Флоренція, яка мала великий вплив на поширення смаків у всій Італії.

Ідеал італійської красуні — високі жінки з пишними формами, тонкою талією, довгою шиєю, витонченими рисами обличчя, високим чолом, золотавим довгим волоссям. Чоловіки — міцні, широкоплечі, мужні, з досить довгим волоссям.

Глибоке декольте в жіночих сукнях гарно поєднувалося з довгим розкішним волоссям. У моді було відкрите високе чоло, тому волосся над чолом підголювали над краєм його росту. Жінки намагалися надати волоссяю приємного золотавого відтінку — шведсько-пшеничного до золотаво-каштанового. Захоплення сві-

ним волоссям призвело до того, що у Венеції на дахах домівок почали споруджувати легкі будочки з дощок і без даху. В них годинами сиділи жінки, закриті від сторонніх очей, які підставляли під сонячні промені волосся, змочене різноманітними розчинами. Після цього волосся набувало яскравого золотого з рудим відтінком кольору. Пізніше цей колір отримав назву «тиціан». Для більш рівномірного знебарвлення волосся розкладали на широких кригах канелюхів без денця. Склад суміші для освітлення волосся перукарі тримали в секреті. Для надання мідного відтінку використовували пастої лущиння цибулі. Зачіски італійських красунь чудово відтворив на своїх полотнах Сандро Ботічеллі (рис. 2.14).

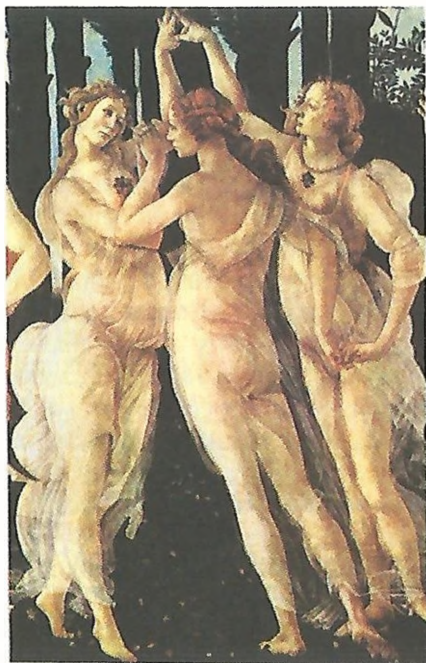

Рис. 2.14. Зачіски італійських красунь (фрагмент із картини С. Ботічеллі «Три грації»)

На картинах ми бачимо гарне волосся, укладене в зачіски з складним плетінням у поєднанні зі джгутами, вільними пасмами, прикрашеними перлами, стрічками. На одній із таких зачісок є прямий проділ, уздовж якого укладено ряд перлів, що закінчується на маківці фероньеркою (брошкою з каміння) у вигляді квітки; з-під неї стирчав пучок пір'я. З обох боків від проділу на гладко зачесаному волоссі укладені по три тонкі кіски. Кінці волосся зв'язані у вузли. Волосся спадає м'якими хвилястими лініями. На потилиці у вигляді обідка укладено косу, також прикрашену перлами й стрічкою. Закінчується коса складним вузлом, з якого, наче полум'я, виривається хвилясте пасмо. Навколо косої є гвиндєнке пасмо, перехвачене в кількох місцях стрічкою. Довге пасмо зачіску довге пасмо, перев'язане стрічкою на рівні шиї. Два пасма, заплетені в кіски, обвиті на шиї, як намисто, і закінчуються на грудях китицею з волосся.

У 1485 році С. Ботічеллі створив портрет Симони Веспуччі, на якому ми бачимо дуже складну зачіску. Чоло відкрите, прямий проділ прикрашено перлами. З обох боків від проділу спущено пасма, завиті у вигляді дрібних хвиль. Широке пасмо з одного боку м'якою лінією входить у середину коси, розміщеної

на потилиці у вигляді обідка. Закінчується пасмо завитками, які вільно спадають. У середині коси у вигляді пучка укладені пасма, перехоплені стрічкою. Уздовж спини спущене довге пасмо волосся, перев'язане хрестом. З одного боку звисає тонка кіска, прикрашена перлами, що закінчується маленьким пасмом, яке нагадує китицю. Під підборіддям, навколо шиї, на манер середньовічного «барбета», укладене плоске пасмо волосся (рис. 2.15 а).

Подібне рішення, що нагадує «барбет», можна побачити на портретах роботи Леонардо да Вінчі. У Чечілії Галлерані, яка тримає на руках горностая, гладеньке пасмо волосся вишукано обмотує тендітну шию. Традиційний прямий проділ симетрично поділяє зачіску на дві частини. Прозору вуаль, накинуту на волосся, підтримує шнурок (рис. 2.15 б).

Для складних зачісок потрібна була велика кількість волосся, тому часто користувалися додатковими деталями у вигляді готових пучків, шиньонів, кіс, джгутів та ін. (рис. 2.16).

На картині Франческо дель Косса «Тріумф Венери» (1470) зображена жінка з чудовою зачіскою. З боків, на скронях, волосся закручене в об'ємні джгути, що з'єднуються на потилиці знизу й обгортаються плоским пасмом. Створений пухнастий «хвіст» поділений на три пасма: одне спущене вздовж спини, а два інші перекинуті наперед (рис. 2.17).

а

б

Рис. 2.15. Складна жіноча зачіска другої половини XV ст.:
а — фрагмент із картини С. Ботічеллі «Портрет Симони Веспуччі»;
б — портрет Чечілії Галлерані роботи Леонардо да Вінчі

Петро ді Козимо створив портрет Симонетти Веспуччі. На ньому зображено красуню з іншою зачіскою, але виконаною в традиціях італійської моди (рис. 2.18).

Зачіска виконана із складних плетінь, кіс різного об'єму. Переплітаючись між собою, вони створюють на потилиці об'єм, що нагадує свосередній обідок. Прикрашали зачіску перлами, декоративною наколкою, фероньеркою. Тендітну шию обгортає змійка. Високе чоло підкреслює чистий погляд.

У добу італійського Відродження посили також зачіски з укладених навколо голови пасом волосся, перев'язаних у кількох місцях стрічками. Пасмо волосся, наче вінок, обгортало голову; решту волосся укладали в декілька рядів у вигляді башти. Закінчувалася така зачіска перлами, які прикріплювали паралельно пасмам. На скронях волосся коротко підстригали і дрібно чинивали.

На жіночих портретах Леонардо да Вінчі можна побачити старанно виписані зачіски із складним плетіннями з кіс, що дуже щільно прилягають до голови. Ці плетіння є поєднанням кілець, перекрещених пасом, «вісімок», зібраних у пучки (рис. 2.19).

Подібну зачіску можна побачити у Парміджаніно «Мадонна з довгою шиєю» (1535). Кіски розміщені вздовж протилу в напрямку до потилиці й швидко переплітаються з косою, укладеною горизонтально. Красиві форми зачіски створюють над обручем плетіння, що нагадує бант, сколотий фероньеркою. Зі скронь волосся зачесане назад, а на чоло випущено декілька коротких завитих пасом.

Однією з найпопулярніших зачісок італійського Відродження була «флорентійська коса». Над чолом волосся ділили на прямий промінь. Бокові пасма півколом зачісували від обличчя до потилиці. Решту пасом на скронях залишали вільними, їх підрізали,

Рис. 2.16. Варіанти складних зачісок другої половини XV ст.:

а — зачіска з постижерним доповненням кіс; б — зачіска з доповненням джугатами та косами

Рис. 2.17. Зачіска з традиційним італійським проділом (фрагмент картини Франческо дель Косса «Тріумф Венери»)

часом модними стали зачіски венеціанок. Характерними є валикоподібні зачіски з укладеним всередину волоссям, які нагадували чоловічу зачіску «колба». Популярними були також зачіски, що доповнювалися смужками тканин, вплетених у волосся. Венеціанки укладали пучки волосся високо на потилиці, а локони комбінували з косами. Вуха при цьому залишали відкритими. Зачіску доповнювали сіткою «ескофьон». Її прикрашали стрічками, коштовним камінням, золотими та срібними нитками, ланцюжками, перлами, фероньєрками. Сітки кріпили на маківці або на середині тім'я і спускали на плечі (рис. 2.21).

Венеціанки запровадили в моду великі головні убори, схожі на подовжені валикоподібні

завивали і спускали на обличчя. Вздовж спини, на зразок «лицарської коси», спадало довге пасмо волосся, хрестоподібно перев'язане стрічкою. На потилиці кріпили плоский головний убір «трансадо» з довгим футляром, в який вкладали перев'язане пасмо або косу. Іноді обмежувалися тільки футляром, а замість «трансадо» використовували нитки перлів, розміщених у декілька рядів. Подібні зачіски можна побачити на полотнах Бернардіно Пінтуріккйо, Бернардіно дель Конті та інших майстрів італійського портрета (рис. 2.20).

Зачіски жінок, які належали до північного класу, відзначалися складними формами, багатими прикрасами. Якщо на початку італійського Відродження моду задавала Флоренція, то з

Рис. 2.18. Зачіска із складних плетінь, кіс різного об'єму (фрагмент картини П'єтро ді Козимо «Портрет Симонетти Веспуччі»)

а

б

Рис. 2.19. Зачіски, зображені на портретах Леонардо да Вінчі:

а — зачіска із джгутами, кісками та вільними пасмами; *б* — зачіска із складним плетінням з кіс

а

б

Рис. 2.20. Зачіска «флорентійська коса»:

а — Бернардіно Пінтуріккіо «Сцена з життя Енея Сильвіо Пікколоміні»;
б — Бернардіно дель Конті «Беатріче д'Есте»

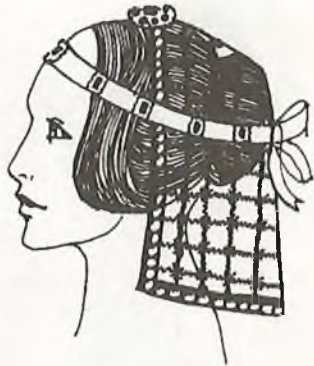

Рис. 2.21. Зачіска
венеціанської модниці
кіця XV ст.

У пізній період Відродження в моді були зачіски з укладеними навколо голови косами або джгутами. Над чолом випускали легкі завитки або укладали джгути у вигляді вісімки (рис. 2.23).

Серед італійських модниць популярними були декольтовані сукні, тому улюбленими прикрасами жінок стали ланцюжки з кулонами, намисто, низки перлів, брошки. Посили також персні, сережки, користувалися накладними віями, які спочатку нагадували паперові прапорці, а потім їх почали робити з чорного пір'я птахів. На поясі прикріплювали ланцюжки з люстерками, гаманці та інші дрібнички.

Особливого значення італійки надавали догляду за шкірою. Володіння косметикою вважалося мистецтвом. Іспували навіть спеціальні рекомендації щодо користування косметичними засобами, складені Катериною Сфорца. Дуже цінувалася гладенька, світла шкіра. Популярними стали ароматичні суміші.

Чоловіча мода доби італійського Відродження була не менш цікавою. Чоловіки носили подовжене волосся. Зачіски

подушки, перев'язані стрічками або шнурами. Популярними були баретки, чіпці, тюрбани.

Особливі зачіски носили італійські куртизанки. Двох таких жінок зображено на полотні Вітторе Карпаччо «Куртизанки на балконі» (1510). Їхні зачіски визначалися порушенням гармонії форми. Волосся на потилиці гладенько зачісували догори і створювали об'ємний пучок у формі овалу на тім'ї. На чоло, скроні спускали короткі пасма, закручені в дрібні кучері. Вся зачіска була начебто сконцентрована спереду (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Зачіски італійських
куртизанок (Вітторе Карпаччо,
«Куртизанки на балконі»)

a

б

Рис. 2.23. Зачіски з косами, укладеними навколо голови:
a — з косами; *б* — з джгутами

a

б

Рис. 2.24. Чоловічі зачіски доби італійського Відродження:
a — укладка хвилями; *б* — «колба»

нагадували за формою овал, дзвін, коло. Волосся часто закручували на панільютки. Пружність завитка була різною. Волосся навколо обличчя укладали хвилями (рис. 2.24 *a*) або кінці загортали всередину у вигляді валика «колба» (рис. 2.24 *б*), а також робили прямі проділи чи зачісували волосся від обличчя. На тріччались стрижки, що нагадували «сходинки», їх намагалися розв'язати в дрібні локони.

Молоді чоловіки голили обличчя, а чоловіки солідного віку, навпаки, носили вуса та бороди, різноманітні за формою. Зачіски доповнювали прикрасами у вигляді вінків, коштовного каміння і ланцюжків. Головні убори — невеликі овальні шапочки з вилогами, баретки, шаперони.

2.3. ПЕРУКАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО У ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ XV — ПОЧАТКУ XVI СТ.

Рис. 2.25. Зачіска німецької жінки початку XVI ст.

Гуманістична культура італійського Відродження значною мірою відбилася на розвитку та становленні більшості європейських країн. У XVI ст. провідні держави підхопили естафету Відродження. Німеччина, Англія, Франція, Іспанія, Нідерланди та інші держави починають формувати моду протилежного до середньовіччя напрямку. Крім того, вплив італійської моди можна було помітити в Німеччині, іспанській — у Франції та Англії. І все ж свій національний колорит не втрачала жодна держава, зберігаючи за собою характерні риси.

Німеччина. Жіночі зачіски у Німеччині були індивідуальні. Найчастіше — це заплетене в тугі коси волосся, укладене навколо голови або збоку (рис. 2.25). Деякі заміжні жінки повністю закривали волосся головним убором, що нагадував кокон або равлика. Зустрічалися зачіски, в яких жінки змієподібними хвилями завивали волосся і спускали його на плечі. Улюбленими головними уборами були великі плоскі берети, прикрашені пір'ям і коштовним камінням.

Художники часто змальовували образи сучасників у біблійних і міфологічних сценах, при зображенні історичних подій, використовуючи аксесуари сучасної їм моди. На полотнах Крапах Старшого та Крапах Молодшого відбито моду Німеччини доби Відродження. Наприклад, одягнена за останнім словом моди німецького Ренесансу Юдіф з картини «Юдіф з головою Олоферна» (1530), роботи Лукаса Крапах Старшого демонструє зачіску, прикриту сіткою. Зверху надягнено темно-червоний оксамитовий розрізний берет. Пухнасті пір'їнки, наче візерунки із снігу, густо розміщені згорі. Декілька світло-мідних локонів спадають окремо від сітки. Гладенький об'єм волосся, що також залишився

а

б

Рис. 2.26. Мода німецького Ренесансу:

а — Лукас Кранах Старший. «Юдіф з головою Олоферна»; б — Лукас Кранах Старший. Портрети Сибілли, Емілії та Сидонії Саксонських (1535)

прикріпленим, дає змогу визначити, що волосся жінки не заплетене, а охайно укладене півколом у сітку (рис. 2.26).

На портретах Сибілли, Емілії та Сидонії Саксонських художник тільки Сибіллу намалював без головного убору. Її коси гарно заплетені й укладені зверху від скроні до скроні. Декілька вільних пасом випущені з-під плетінки. Над чолом, у вигляді обідка, паралельно косам, прикріплено стрічку з перлами (рис. 2.26 б).

На малюнках, гравюрах, портретних зображеннях своїх сучасників і сьвітчизників видатний художник Альбрехт Дюрер підкреслив витонченість моди Німеччини. На його портреті ми бачимо жінку, яка замислилася; на її голові — традиційний головний убір у вигляді кулі. Легка тканина, накинута зверху, увиразнює форму убору (рис. 2.27).

У так званому «Венеціанському портреті молодої жінки» Дюрер підкреслив красу мідно-рудого волосся, розділеного прямим прозлом, відчесаного до потилиці й сформованого в об'єм на манеру італійської моди. Прозора сітка накинута на волосся, з-під неї кілька хвилястих пасом вільно спадають на скроні. Цей портрет є ще одним свідченням впливу італійської моди на моду інших країн (рис. 2.28).

Особливо гарними були зачіски дівчат. Їхнє волосся вільно спадало вздовж тіла; зверху його прикрашали квітами, підв'язували стрічками, джгутами. Зустрічалися зачіски із заплетеними на потилиці й спущеними вздовж спини косами. При цьому зачіска починалася від чола у вигляді джгута, який перекручували в напрямку до потилиці, де і заплітали косу (рис. 2.29).

Чоловічі зачіски у Німеччині в добу Відродження не були складними, але мали власний колорит. А. Дюрер своїми портретами

Рис. 2.27. А. Дюрер. Портрет Ельсберт Тухер

Рис. 2.28. Вплив італійської моди на жіночі зачіски Німеччини (А. Дюрер «Венеціанський портрет молодої жінки», 1506)

женого і дбайливо укладеного. Короткий чубок майже не видно з-під великого капелюха. Обличчя гладенько поголене.

З подібними зачісками зображені імператор Максиміліан на картині А. Дюрера, Боніфачій Амербах з портрета роботи

підтверджує існування різних модних напрямів. Насамперед це автопортрети самого Дюрера в різні періоди його життя. Дюрер вважався не останнім модником і, демонструючи на автопортретах себе, вказував на нюанси зміни моди. На автопортреті 1498 р. він зобразив себе з довгим волоссям (рис. 2.30 а).

Недбалі пасма, наче змійки, спадають до плечей. Художник одягнений за італійською модою. Дюрер надягнув модний плащ, смугастий головний убір. Волосся гарно вкладене дрібно завитими хвилястими пасмами, чоло прикрите невеликою плоскою чілкою. Навколо красивих уст вуса, що м'яко спадають на невелику борідку.

Цікавим є інший автопортрет (1500) Дюрера (рис. 2.30 б). Одяг із розрізами, хутрянний комір підкреслює м'якість образу. Над зачіскою, очевидно, працювали немало часу. Маса джгутоподібних локонів спадає на плечі, а вихраста чілка наче суперечить загальному образу. Вуса й борода невеликі, доглянуті.

Крім власних портретів, Дюрер залишив багато зображень молодих і літніх чоловіків. На «Портреті молодої людини» (1512) можна побачити типову зачіску з подовженого волосся, рівненько підстри-

Г. Гольбейна, молода людина з портрета пензля А. Гольбейна.

Отже, у Німеччині чоловіки носили подовжене волосся, завивали його, підстригали чубки. Зустрічалися також стрижки, що нагадували «колбу»; волосся стригли півколом або прямо. Пізніше, під впливом іспанської моди, з'являються короткі стрижки і завити в локони бакенбарди (рис. 2.31).

У чоловічій моді популярними були різні бороди — роздвоєні, круглі, клиноподібні, у вигляді лопатки. Іноді доходило до абсурду — деякі чоловіки відрощували волосся на одній щоці, а другу гладенько голили. Бороди доповнювали вусами, які завивали (рис. 2.32).

Іспанія. (Суворе дотримання церковних указів в Іспанії

Рис. 2.29. Зачіска німецької дівчини кінця XVI ст. (Л. Кранх Старший. Портрет Сибілли Кревської, 1526)

а

б

Рис. 2.30. Чоловічі зачіски у Німеччині в добу Відродження: а — А. Дюрер. Автопортрет (1498); б — А. Дюрер. Автопортрет (1500)

a

б

в

г

Рис. 2.31. Іспанські мотиви у європейській моді початку XVI ст.:
a — завите волосся з коротким чубком; *б* — прямо стрижене волосся;
в — коротка зачіска, доповнена маленьким капелюхом іспанського типу;
г — зачіска, доповнена завитими в локони бакенбардами

наклало відбиток на всі види мистецтва і передусім позначилося на моді. Іспанська мода виявилася під впливом геометричних форм, що змінювали природні лінії людського тіла, деформуючи їх. Непристойно було з'явитися в товаристві з оголеною шиєю, плечима, грудьми. Тому і жіночий, і чоловічий одяг мав високі коміри до підборіддя. Вузькі, тісні й жорсткі форми одягу, що приховували фігуру, одноманітність кольорів, велика кількість

а

б

Рис. 2.32. Бороди:
а — круглі; б — роздвоєні

а

б

Рис. 2.33. Короткі чоловічі стрижки:
а — без проділу; б — з коротко стриженою потилицею

перелива, коштовного каміння, перлів, нашитих на костюм, — характерні риси іспанської моди XVI ст.)

Чоловіки носили короткі стрижки, волосся укладали без проділу, зачісуючи його від чола до потилиці (рис. 2.33). На потилиці волосся було коротким. Вуха залишали відкритими.

Рис. 2.34. Зачіска з валиками

Рис. 2.35. Роздвоєна борода

У деяких чоловіків волосся стирчало, нагадуючи сучасну стрижку «їжак». Наприкінці XVI ст. зачіски стали трохи пишнішими, особливо спереду. Чоловіки укладали волосся, наслідуючи жіночі серцеподібні зачіски з валиками (рис. 2.34).

На початку XVII ст. зачіски чоловіків стали довшими. Волосся вже закривало вуха, а на потилиці спадало на комір. Зачіски чоловіків доповнювалися вусами, бородою і невеликими бакенбардами. Найпопулярнішою була загострена борода, яка мала назву «еспаньйолка». Носили також круглі, овальні, роздвоєні бороди (рис. 2.35). Доповнювали їх вуса різноманітної форми: опущені донизу, підкручені догори; часом вони стирчали в боки. Зустрічалися навіть багатоярусні вуса.

Вусів без бороди майже не носили. На початку XVII ст. підголювали щоки, залишаючи «еспаньйолку» лише на підборідді, кінці вусів при цьому підкручували догори. Деякі чоловіки носили в одному вусі сережку-перлинку у вигляді краплі.

В Іспанії жіночі зачіски, як і чоловічі, не були схожі ні на італійські, ні на

а

б

Рис. 2.36. Жіночі об'ємні зачіски:

а — з хвилеподібними об'ємами на скронях; б — з валиками

німецькі. Відповідно до стилю іспанського одягу, жінки зачісували волосся догори. Спочатку були поширені досить плоскі зачіски з прямим проділом або без нього, із завитими пасмами по всій голові, укладені хвилями (ондуляція, рис. 2.36 а), а також укладеними паралельними рядами чи у вигляді валиків на скронях (рис. 2.36 б).

Найпопулярнішою була зачіска з вишуканим валиком, яка за формою нагадувала серце (рис. 2.37). У святкових зачісках таких валиків могло бути кілька. Ці зачіски поступово стали урочисто високими. Для їх виконання використовували підкладні валики, металеві каркаси. Наприкінці XVI ст. зачіски стали високими, конусоподібними (рис. 2.38).

Іноді на потилиці укладали плоскі вузли або ободи з кіс, що зовсім не заважало високим комірам. Часто зачіскам давали назву за їхнім силуетом — «струша», «конус», «серце», «кегля» (рис. 2.39).

У представниць панівної верхівки можна було побачити зачіски, виконані на перуках русявого або рудого кольору. Такі перуки робили не тільки з волосся, а й з питок. Доповнювали зачіски наколками з мережива, пінками перлів, штучними пасмами — золотими і сріблястими локонами. Виконуючи зачіски із завитками, майстри використовували саморобні хімічні, парові суміші, трубочки для накручування волосся, щоб зберегти завитки якомога довше.

Простолюдинки розчісували волосся на прямий проділ, заплітали коси й укладали їх навколо голови або на потилиці. Дівчата носили розпущене волосся чи «хвіст», прикрашаючи зачіску стрічками, обручами, сітками. Сітки були дуже популярними серед усіх прошарків населення і відрізнялися лише матеріалами, з яких були виготовлені. Доповнювали зачіски чепці з м'якої тканини, що повторювали силует зачісок. Іспанки носили також

Рис. 2.37. Зачіска з валиком у формі серця

Рис. 2.38. Висока, конусоподібна зачіска

Рис. 2.39. Варіант об'ємних геометричних фігур у зачісці

Рис 2.40. Головний убір у стилі «гейбл»

невеликі шапочки овальної форми, не дуже високі. До головних уборів кріпили вуалі. Наприкінці XVI ст. серед прикрас для волосся з'являються гребінці й наколки — блонди (чорні мережива, прикріплювані на потилиці та з боків зачіски), які м'яким драпіруванням спускалися на плечі й спину. «Коф'я де папос» — національний головний убір іспанок із білого полотна — закладався дрібними складками і був поширений у XVI ст.

Відомо, що знатні іспанки захоплювалися фарбуванням волосся і посипали його кольоровими пудрами. На чорне волосся наносили пудру фіолетового кольору; блондинки використовували перламутрову пудру з відтінками веселки. Для закріплення зачіски перукарі застосовували баранячий жир, яєчні жовтки, ароматичні помади й олії. Жінки широко користувалися косметичними засобами. Для відбілювання на шкіру наносили кремні, пасти, застосовували помаду, парфуми. В останній чверті XVI ст. іспанські аристократки почали надягати на обличчя маски для захисту шкіри від сонця. Поступово маски стали дуже популярними, і вже вважалося непристойним для жінки виходити на вулицю без маски або півмаски. Крім того, маска надавала обличчю деякої загадковості, таємничості, що дуже подобалося жінкам.

Англія. Жіночі зачіски розвивалися спочатку під впливом італійської моди доби пізнього Ренесансу, але з часом перемогла мода на валикоподібні конструкції іспанської зачіски. Наслідуючи іспанську моду, англійські жінки з метою відбілювання шкіри наносили на обличчя велику кількість свинцевих білил, що призводило до сумних наслідків — білила роз'їдали шкіру. При англійському королівському дворі стало популярним руде волосся, г'явилися перуки.

Рис. 2.41. Французькі мотиви в моді (портрет юної Єлизавети у віці 13 років)

Портретний живопис дає змогу дослідити еволюцію англійської моди. На портреті леді Пльфорд (1527) Ганс Гольбейн Молодший намалював жінку в типовому головному уборі того часу, який називався «гейбл» (рис. 2.40). Він складався з кількох частин: нижня — каркас, що створює спереду гострий кут, такі ж вути знаходяться на рівні скронь. Спереду каркас обшитий стрічкою з парчі. Зверху надягали чепець із білої парчі — койф, а на нього — розкішно вишиту шапочку такої ж форми. На потилиці шапочка становила жорсткий випуклий квадрат, обтягнений чорною тканиною; до нього кріпили покривало.

Посвідчення англійської, іспанської та французької мод спостережимо на портретах королеви Єлизавети. Французькі мотиви в моді можна помітити на портреті юної Єлизавети у віці 13 років (рис. 2.41). Невідомий художник відтворив зачіску з волосся, розділеного на прямий проділ, на скронях — гладенькі півкола. Їх трохи прикриті, на голові французький чепець, прикрашений перлами і коштовним камінням. На останих портретах королеви Єлизавета показана в пишній розкоші англо-іспанської моди. Зачіски були валикоподібні, круглі, серце- та грушоподібні.

Франція. Французька мода XVI ст. не була одноманітною. У першій чверті XVI ст. виразно виявився вплив мистецтва італійського Ренесансу, яке не бездумно копіювалося, а модифікувалося, збагачувалося французькими національними мотивами. Найкраще уявлення про французьку моду дають твори мистецтва XVI ст.

а

б

Рис. 2.42. Вплив італійської моди на стилі Франції:

- а — Франсуа Клуе. Портрет Франциска I;
- б — невідомий художник. Портрет Генріха де Гіза;
- в — Тиціан. Портрет Франциска I

в

Франсуа Клуе у портретному зображенні Франциска I (1525) відтворив вплив італійської моди. Зачіска нагадує скорочену «колбу» із закрученими всередину кінцями волосся. Її доповнює оксамитовий берет із страусовим пером (рис. 2.42). Невелика кругла борода каймою лежить від скроні до скроні, її доповнює тонка лінія вусів.

Образ Генріха де Гіза на гравюрі невідомого художника (1526) дає приклад впливу німецької моди. Герцог де Гіз одягнений у костюм, що нагадує одяг німецьких ландскнехтів. Подовжене волосся зачіски закриває вуха. Волосся підстрижене прямо і трохи закручене всередину. Невелика квадратна борідка її покриває.

доповнюють зачіску. Круглий берет, прикрашений коштовним камінням і пером, гармонійно доповнює образ. На портреті 1538 р. Тиціан зобразив Франциска I із новою зачіскою. Це вже коротка стрижка, доповнена бородою овальної форми й вусами. Існує легенда, в якій йдеться про те, що Франциск I, граючи з придворними у сніжки, отримав травму голови. За порадою лікаря волосся короля підстригли дуже коротко. В результаті вийшла зачіска «їжачок». Придворні охоче перейняли нову зачіску, яка стала модною.

Зображуючи Генріха II, сина Франциска I, невідомий художник підкреслив іспанський вплив на французьку моду. Високо піднятий мереживний комір повністю закриває шию короля. У Генріха коротка стрижка, невелика овальна борідка, спущені донизу вуса; на голові невеликий оксамитний берет із білим страусовим пером (рис. 2.43 а).

Вплив Іспанії на французьку моду помітний на портреті Карла IX (1565) пензля Франсуа Клуе (рис. 2.43 б). Коротка стрижка, невеликий головний убір, комір із брижами, «гусячий» живіт колета, штани з буфами — ну чим не «французький іспанець»? І ще багато тогочасних чоловічих та жіночих портретів дають уявлення про смаки французів у XVI ст.

Джос ван Клеве зобразив другу дружину Франциска I Елеонору Австрійську (1530). Королева зачесана на прямий проділ, на скронях волосся викладене півколами і закриває вуха. Зачіску вишукано підкреслює обруч із коштовним камінням (рис. 2.43 в). На іншому портреті художника зачіска Елеонори за силуетом нагадує попередню, але замість півкіл, на скронях «бубликом» укладені кіски. Доповнює зачіску вінець із перлів і рубінів. Усім своїм виглядом Елеонора нагадує іспанку.

Ще більше «іспанський дух» відбився на портреті Єлизавети Австрійської, королеви Франції, написаному Франсуа Клуе. Зачіска, одяг, прикраси — все нав'язне іспанськими традиціями. Волосся Єлизавети, розділене прямим проділом на два валикоподібних об'єми, укладене на скронях. За силуетом зачіска нагадує «серце». Зверху зачіску прикриває невеликий декоративний головний убір — ток. Комір іспанського мережива обгортає шию і доповнюється двома півколами з мережива вже на англійську манеру (рис. 2.43 г).

Ще один портрет, написаний Франсуа Клуе, — малюнок олівцем Катерини Медичі, дружини Генріха II (1540) — дає уявлення про зачіски, які тоді носили у Франції (рис. 2.44). Високе чоло Катерини прикрашене дрібно завитим волоссям. Прямий проділ симетрично поділяє волосся. На потилиці зачіску прикриває чепець з вуаллю, яка спускається вздовж спини. Біла гофрована

a

б

в

г

Рис. 2.43. Вплив іспанської моди на стилі Франції:

a — портрет Генріха II роботи невідомого художника; *б* — Франсуа Клуе. Портрет Карла IX; *в* — Жос Ван Клеве. Портрет Елеонори Австрійської; *г* — Франсуа Клуе. Портрет Єлизавети Австрійської, королеви Франції

стрічка прикрашає чепець спереду. Коли дивимося на портрет, неважко відчутти, що перед нами честолюбна, розумна, власнолюбна аристократка. До речі, саме Катерина Медичі запровадила у Франції моду на парфуми.

У 1559 р. Марія Стюарт стала королевою Шотландії. Жан Локкур зобразив на портреті дуже компактну зачіску королеви. Примий проділ ділить зачіску на дві однакові частини. Дрібні зачіски щільно прилягають до скронь. Над проділом приколоти

Рис. 2.44. Катерина Медичі, дружина Генріха II (малюнок олівцем Ф. Клуе)

Рис. 2.45. Жан Лекур. Портрет Марії Стюарт

Рис. 2.46. Портрет придворної дами роботи невідомого художника

многий обруч з перлами, за ним другим ярусом укладена коса золотавого кольору (рис. 2.45).

Зачіска придворної дами на портреті невідомого художника (1591) нагадує бриди кажана. Зачесане валикоподібно на обидві сторони створює два півкола. Головний убір повторює форму зачіски; зверху його доповнено строкатими кульками пір'я і червоним покривалом (рис. 2.46).

Валикоподібні зачіски стали дуже популярними у Франції, їх доповнювали головними уборами, багато прикрашеними різноманітними камінням, перлами, пір'ям (рис. 2.47). Жінки захоплювалися великою кількістю аксесуарів. Це були намисти, сережки, ланцюжки з кулонами, флакони з парфумами, які прикріплювали на шнурках до талії, віяла, рукавички, маски.

Рис. 2.47. Валикоподібна зачіска з аксесуарами

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Охарактеризуйте особливості моди V–IX ст.
2. Чим вирізняються чоловічі зачіски раннього середньовіччя в Західній Європі?
3. Які особливості жіночої та чоловічої мод романського періоду епохи середньовіччя?
4. З чим пов'язана історія жіночої зачіски «лицарська коса»?
5. Охарактеризуйте найпопулярніші зачіски X–XIII ст.
6. Чим характерна зачіска з темплетами?
7. Як прикрашали зачіски «баранячий ріг» та «равлик»?
8. Які варіанти складних зачісок другої половини XV ст. ви знаєте?
9. Які характерні риси має зачіска «цукрова голова»?
10. Що являють собою «горж» та «барбет»?

